

KIRJALLINEN KYSYMYS 80/2005 vp

Dignitas-yhdistyksen eutanasiatoiminnan yhteydet Suomeen

Eduskunnan puhemiehelle

Suomen lainsäädäntö ei tunne eutanasian käsitettä. Rikoslain mukaan henkilön omasta vakaasta pyynnöstä tapahtuva surmaaminen on rangaistavaa. Itsemurhassa avustaminen ei ole rangaistavaa, mutta oikeuskäytäntöä ei juurikaan ole. Rangaistavuuden raja on jossain määrin epäselvä. BBC uutisoi viime marraskuussa Suomen olevan ainoita maita Ruotsin, Belgian, Oregonin osavaltion ja Sveitsin ohella, joissa itsemurhassa avustaminen ei ole kriminalisoitu.

Sveitsiläinen vuonna 1998 perustettu Dignitas-yhdistys tarjoaa myös suomalaisille avustettua itsemurhaa. Kasvava määrä parantumattomasti sairaita henkilöitä eri puolilta Eurooppaa liittyy Dignitaksen jäseniksi ja ostaa matkalipun Sveitsiin saadakseen apua itsemurhassaan. Noin 150 henkilöä on tähän mennessä käyttänyt yhdistyksen apua kuolemiseen. Potilaan on itse pystyttävä ottamaan tappava barbituraattiansi tai avattava tippaletkun sulkija kahden todistajan läsnä ollessa. Dignitas avustaa myös mielenterveydellisistä syistä kuolemaa haluavia, esimerkiksi skitsofreniasta kärsiviä. Avustettavat voivat olla siis henkilöitä, jotka eivät tilansa vuoksi voi tehdä oikeudellisesti pätevää pyyntöä.

Dignitaksen työntekijän lisäksi todistajina on oltava vähintään kaksi muuta henkilöä. Näin toimitaan, jotta vältettäisiin murhasyytteet. Yhdistyksen toiminta perustuu Sveitsin rikoslain 115 artiklaan, jonka mukaan on lainvastaista antaa apua itsemurhassa, jos avun antaja saa siitä taloudellista etua. Toiminta rahoitetaan tästä syystä

jäsenmaksuilla ja avustuksilla. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa on pohdittu sitä, onko eutanasiaa kannattava yhdistys toiminut vastoin lakia neuvoessaan ihmisiä Dignitaksen asiakkaiksi. Suomessa Exitus ry:n antaa tietoja Dignitaksen jäsenyydestä Internet-sivullaan. Myös Dignitaksen Internet-sivuilla on linkki Exituksen sivuille.

Vuonna 1998 hyväksytyn Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan mukaan keneltäkään ei saa riistää elämää tahallisesti. Eurooppalainen käsitys ihmisoikeuksista sai selkeän pohjan toisen maailmansodan aikana tapahtuneiden laajojen ihmisoikeuksien loukkausten tultua kriittiseen tarkasteluun. Maailman lääkäriliitto antoi vuonna 1948 edelleen voimassa olevan ns. Geneven julistuksen, jossa todetaan: "Pidän ihmiselämää, hedelmöityksestä lähtien, mitä suurimmassa arvossa, enkä uhkauksestakaan käytä lääkärintaitojani ihmisyyden lakeja vastaan."

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Onko hallitus tietoinen Dignitas-yhdistyksen suomalaisiakin koskevasta kansainvälisestä eutanasiatoiminnasta ja

aikooko hallitus ryhtyä toimiin itsemurhassa avustamisen kriminalisoimiseksi?

KK 80/2005 vp — Päivi Räsänen /kd

Helsingissä 16 päivänä helmikuuta 2005

Päivi Räsänen /kd

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitanut valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi kansanedustaja Päivi Räsänen /kd näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 80/2005 vp:

Onko hallitus tietoinen Dignitas-yhdistyksen suomalaisiakin koskettavasta kansainvälisestä eutanasiatoiminnasta ja

aikooko hallitus ryhtyä toimiin itsemurhassa avustamisen kriminalisoimiseksi?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Dignitas-yhdistys on Sveitsissä toimiva yhdistys, jota ei ole rekisteröity Suomessa yhdistysrekisteriin. Kysymyksessä mainittua eutanasiatoimintaa voidaan arvioida vain Suomessa rekisteröidyn Exitus ry:n toiminnan kannalta. Exitus ry on julkaissut Internet-sivuillaan tietoja Dignitas-yhdistyksen toiminnasta, ja sen sivuilla on linkki mainitun yhdistyksen Internet-sivuille.

Yhdistyslain (503/1989) 1 §:n mukaan rekisteröidyn tai rekisteröimättömän yhdistyksen tarkoitus ei saa olla lain tai hyvän tavan vastainen. Oikeuskirjallisuuden mukaan hyvien tapojen vastaisuus ei ole laissa tarkasti määriteltävissä, vaan se saa sisältönsä kunkin ajan oikeus- ja moraalikäsitteistä. Se, mikä on hyvien tapojen vastaista, on tavallisesti myös lainvastaista. On kuitenkin myös sellaisia tarkoituksia, jotka eivät ole lainvastaisia, mutta joiden voidaan ajatella olevan hyvän tavan vastaisia. Vaikka yhdistyksiä on vielä 1980-luvulla lakkautettu hyvien tapojen vastaisen toiminnan vuoksi, tulkinnassa on viime vuosina yleensä oltu sallivia.

Vuonna 1994 KHO eväsi Suomen kannabisyhdistyksen rekisteröinnin, koska yhdistyksen tarkoituksena oli vaikuttaa päihdepolitiikkaan ja lainsäädäntöön siten, että huumausaineen käyttö, saatavuus ja kotikasvatus tulisi lailliseksi. Päätöksen perusteluiden mukaan yhdistyksen säännöissä ilmaistu pyrkimys muuttaa yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä ja lainsäädäntöä ei sinänsä ollut hyvän tavan vastaista, mutta kannabikseen liittyvien terveyshaittojen ja vastikään voimaan tulleessa laissa säilytetyn käytön rangaistavuuden vuoksi KHO piti pyrkimystä edistää kannabiksen käyttöä hyvien tapojen vastaisena.

Mainittu KHO:n tapaus on annettu ennen perusoikeusuudistusta. Ennen perusoikeusuudistusta hallitusmuodossa säädettiin yhdistymisvapaudesta, että kansalaisilla on oikeus edeltäpäin lupaa hankkimatta perustaa yhdistyksiä tarkoitusten toteuttamista varten, jotka eivät ole vastoin lakia tai hyviä tapoja. Perusoikeusuudistuksessa perustuslaista jätettiin pois edellytys siitä, että yhdistyksen tarkoitus ei saa olla vastoin lakia tai hyviä tapoja.

Perusoikeusuudistukseen johtaneessa hallituksen esityksessä ei viitattu lainkaan siihen, että yhdistyslaissa säilyivät vanhat rekisteröinnin rajoitukset. Koska perustuslaissa ei ole yhdistymisvapauden osalta mitään erityisiä rajoitusedellytyksiä, yhdistymisvapautta voidaan lain tasolla rajoittaa soveltamalla perustuslakivaliokunnan käytännössä kehitettyjä perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä. Keskeistä on tällöin rajoitusperusteen täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta koskeva vaatimus. Oikeuskirjallisuudessa on hyvän tavan vastaisuuden osalta katsottu, että myös säännöksen soveltamisessa on otettava huomioon perusoikeusmyönteisen tulkinnan vaati-

mus, joka velvoittaa valitsemaan epäselvissä tilanteissa yhdistymisvapauden kannalta suotuisamman vaihtoehdon.

Henkirikoksia koskeva rikoslain 21 luku uudistettiin osana rikoslain kokonaisuudistuksen II vaihetta vuonna 1994 (HE 94/1993 vp). Tuolloin rikoslain 21 luvusta poistettiin säännös pyynnöstä surmaamisesta. Teosta rangaistiin sitä, joka pyynnöstä surmasi toisen tämän omasta vakavasta pyynnöstä. Pyyntöä surmaamista koskevan erityissäännöksen katsottiin olevan tunnusmerkistönä ongelmallinen, ja sitä oli käytännössä sovellettu vain harvoin. Pyyntöä surmaamista koskevan erityissäännöksen poistamisessa ei ollut kysymys rangaistavuuden poistamisesta. Päinvastoin, pyynnöstä surmaamisen katsottiin täyttävän tapon tunnusmerkistön ja säännöksen poistamisessa oli kyse luopumisesta erityisestä lieventämisperusteesta tapon arvioinnissa. Pyyntöä surmaaminen tulee nykyisin arvioitavaksi lähtökohtaisesti tappoa tai surmaa koskevan tunnusmerkistön mukaan.

Itsemurhaan avustamisesta ei rikoslaissa ole erityisiä säännöksiä. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteella avustajan rankaiseminen avunannosta tai yllytyksestä edellyttäisi rangaistavaa päätekoa. Itsemurha ei ole rangaistava teko. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu mahdolliseksi, että itsemurhassa avustanut tai siihen yllyttänyt voitaisiin saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen välillisenä tekijänä tilanteissa, joissa itsemurhan tehnyt ei esimerkiksi psyykkisistä syistä olisi ymmärtänyt tekonsa merkitystä. Myös jos avustajalla olisi asemansa perusteella erityinen velvollisuus estää seuraus, vastuun on

joskus katsottu voivan seurata laiminlyöntisäännösten perusteella.

Itsemurhassa avustamisen nimenomainen kriminalisointi saattaisi johtaa vaikeisiin tulkintaongelmiin mahdollisen avunantajan tai yllyttäjän toimien ja myötävaikutuksen arvioimisessa. Se myös muuttaisi itsemurhan tutkinnan kuolinsyyntutkinnasta rikostutkinnaksi. Kriminalisointi edellyttäisi itsemurhatapauksissa lähiomaisten tai muun lähipiirin kuulustelua mahdollisten osallisten selvittämiseksi. Uhrin lähipiiri saattaisi kokea tutkinnan syyllistävänä, ja se olisi heille henkisesti raskasta muutoinkin vaikeassa elämäntilanteessa. Erityissäännöksen aiheuttamat haitat saattaisivat siten valtaosassa itsemurhatapauksia olla suuremmat kuin mahdollisesti saavutettavat hyödyt.

Suomen rikoslakia voidaan soveltaa ulkomailta tehtyyn rikokseen vain rajoitetusti. Suomen lakia voidaan rikoslain 1 luvun 5 §:n mukaan soveltaa ulkomailla tehtyyn Suomen kansalaiseen tai Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomaalaiseen kohdistuvaan rikokseen, jos teosta Suomen lain mukaan voi seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Lisäksi Suomen lain soveltaminen näissä tilanteissa edellyttää niin sanottua kaksoisrangaistavuutta eli sitä, että teko on myös tekopaikan valtion lain mukaan rangaistava ja että siitä olisi voitu tuomita rangaistus myös tämän vieraan valtion tuomioistuimessa. Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen vuoksi erityissäännöksen säätäminen itsemurhassa avustamisesta ei siten toisi tällaisia ulkomailla tehtyjä, mutta siellä rankaisemattomia tekoja Suomen rikoslain soveltamisen piiriin.

Helsingissä 8 päivänä maaliskuuta 2005

Oikeusministeri Johannes Koskinen

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 80/2005 rd undertecknat av riksdagsledamot Päivi Räsänen /kd:

Är statsrådet medvetet om föreningen Dignitas internationella eutanasi-verksamhet som berör också finländare, och avser regeringen skrida till åtgärder i syfte att kriminalisera medhjälp till självmord?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

Föreningen Dignitas är en i Schweiz verksam förening som inte är införd i föreningsregistret i Finland. Den i spörsmålet nämnda eutanasi-verksamheten kan bedömas endast med hänsyn till den i Finland registrerade Exitus rf:s verksamhet. Exitus rf har på sina internethemsidor lagt ut information om föreningen Dignitas verksamhet och på sidorna finns en länk till nämnda förenings internethemsidor.

Enligt 1 § i föreningslagen (503/1989) får en registrerad eller oregistrerad förenings syfte inte strida mot lag eller god sed. Enligt doktrinen kan ett stridande mot god sed inte i lag noggrant definieras, utan begreppet får sitt innehåll utgående från rätts- och moraluppfattningarna vid olika tidpunkter. Det som strider mot god sed är vanligtvis också lagstridigt. Det finns dock sådana syften som inte är lagstridiga, men som kan tänkas strida mot god sed. Fastän föreningar ännu under 1980-talet upplöstes på grund av verksamhet i strid med god sed, har tolkningen under de senaste åren i allmänhet varit tolerant.

År 1994 avslog HFD registrering av Suomen kannabisyhdistys, eftersom föreningens syfte var att påverka rusmedelspolitiken och lagstiftningen på ett sådant sätt att användningen av och tillgången till ett narkotiskt preparat samt odling av detsamma i hemförhållanden skulle bli lagliga. Enligt motiveringen till beslutet stred den i föreningens stadgar uttryckta strävan att påverka rådande uppfattningar i samhället och lagstiftningen inte i och för sig mot god sed, men på grund av de men för hälsan som var anknutna till cannabis och den i lagen nyligen införda kriminaliseringen av bruk ansåg HFD att en strävan att främja användningen av cannabis stred mot god sed.

Nämnda HFD-beslut är givet innan reformen av de grundläggande rättigheterna genomfördes. Före reformen om de grundläggande rättigheterna föreskrev regeringsformen angående föreningsfrihet att medborgarna har rätt att utan föregående tillstånd bilda föreningar för uppfyllande av ändamål som inte strider mot lag eller god sed. I samband med grundlagsreformen utelämnades från grundlagen förutsättningen om att förenings syfte inte får strida mot lag eller god sed.

Den regeringens proposition som ledde till reformen av de grundläggande rättigheterna saknar helt hänvisning till de i föreningslagen ingående gamla begränsningarna för registrering. Eftersom grundlagen inte uppställer några särskilda begränsningar för föreningsfriheten, kan föreningsfriheten på lagnivå begränsas genom en tillämpning av de i grundlagsutskottets praxis utvecklade allmänna förutsättningar för begränsning. Det centrala är då kravet på exakthet och klar avgränsning i fråga om begränsningsgrunden. I rättsdoktrinen har man i fråga om stridande mot god sed ansett att tillämpningen av bestämmelsen skall ta fasta på kravet på en grund-

lagsvälvillig tolkning, som i oklara situationer förpliktar till ett val av det mest gynnsamma alternativet med hänsyn till föreningsfriheten.

Strafflagens 21 kap. om brott mot liv reviderades år 1994 (RP 94/1993 rd) som en del av skede II av totalreformen av strafflagen. Från 21 kap. i strafflagen ströks då bestämmelsen om dödande på annans begäran. För gärningen bestraffades den som dödade en annan på dennes allvarliga begäran. Specialbestämmelsen angående dödande på begäran ansågs problematisk som rekvisit, och den hade i praktiken tillämpats sällan. Då strykningen av specialbestämmelsen genomfördes var det inte fråga om att avlägsna straffbarheten. Tvärtom ansågs det att dödande på begäran uppfyllde rekvisitet för dråp, och strykningen av bestämmelsen innebar att man avstod från en särskild lindringsgrund vid bedömning av dråp. Dödande på begäran bedöms nuförtiden i första hand på grundval av bestämmelserna om dråp eller dråp under förmildrande omständigheter.

Strafflagen saknar särskilda bestämmelser om medhjälp till självmord. Straffrättens allmänna läror förutsätter en straffbar huvudgärning för straff av medhjälpare eller för anstiftan. Självmord är inte en straffbar gärning. Rättsdoktrinen har dock ansett det möjligt att en medhjälpare eller anstiftare till självmord ställs till straffrättsligt ansvar som medelbar gärningsman i situationer då den som begått självmord t.ex. på grund av psykiska orsaker inte har förstått innebörden av sitt handlande. Också om medhjälparen på grundval av sin ställning har en särskild skyldighet att förhindra konsekvenserna, har det ansetts

att ansvar någon gång kan inträda på grundval av bestämmelserna om underlåtenhet.

En uttrycklig kriminalisering av medhjälp till självmord kan tänkas leda till svåra tolkningsproblem vid bedömningen av de åtgärder och den medverkan en eventuell medhjälpare eller anstiftare gjort sig skyldig till. Den ändrar också utredningen av självmord från en utredning om dödsorsak till en brottsutredning. En kriminalisering förutsätter vid självmordsfall ett förhör med anhöriga eller övriga närstående i syfte att utreda eventuella delaktiga. Offrets närstående kan tänkas uppfatta utredningen som skuldbeläggande, vilket vore mentalt tungt för dem i en också annars svår livssituation. De men specialbestämmelsen medför kan alltså i merparten av självmordsfallen vara större än eventuella fördelar.

Finlands strafflag kan bara begränsat tillämpas på ett brott som begåtts utomlands. Enligt 1 kap. 5 § i strafflagen kan finsk lag tillämpas på brott som har begåtts utomlands och har riktat sig mot finsk medborgare eller en i Finland varaktigt bosatt utlänning om på gärningen kan följa fängelse i över sex månader. Dessutom förutsätter tillämpningen i dessa situationer s.k. dubbel straffbarhet, dvs. att gärningen är straffbar också i gärningsstaten och att straff för den hade kunnat dömas ut också av domstol i också denna främmande stat. På grund av kravet på dubbel straffbarhet medför en specialbestämmelse om medhjälp till självmord inte att utomlands begångna och där inte straffbelagda handlingar omfattas av den finska strafflagen.

Helsingfors den 8 mars 2005

Justitieminister Johannes Koskinen